

HEIMWEE NAAR OOSTENDS VISSERSKWARTIER

Van VISSEMARKT tot PAULUSPLEINTJE

John Gheeraert heeft een bijzonder interessant werkje geschreven over de Oostendse Visserskaai. Niet alleen jeugdherinneringen worden er in opgehaald, maar de auteur heeft ook heel wat citaten opgezocht van beroemde letterkundigen die het over de Visserskaai hadden. En hierbij is de schat aan gegevens in de Oostendse stadsbibliotheek hem zeker nuttig geweest.

Karel Jonckheere was enthousiast bij het lezen van het werk van John Gheeraert en schreef er over : « In deze neo-romantische tijd past zijn evokatie van het oude visserskwartier wonderwel. Aan de sfeer schenkt hij een dimensie meer door haar te betrekken in het vluchtig of durender voorbijtrekken van enkele auteurs, die kleur en soms wat zin verlenen aan zijn onderwerp. Hij weze er om geprezen ».

Het is dan ook met vreugde dat «De Kinkhoorn» dit boeiende werkje van John Gheeraert in exclusiviteit publiceert.

In de schaduw van de slanke St.Petrus- en Paulustorens, waarvan Michel de Ghelderode schreef dat ze als naalden uit de mist opstijgen, ligt in een diepe mozaïek van straatjes en pleintjes het oude Oostendse visserskwartier.

De kaai waar eens Amelia, de heldin van Thackeray's «Vanity Fair» haar geliefde stond op te wachten. Het Pauluspleintje waar eens Marcel van Maele zat te drinken. De Paulusstraat waar eens Karel Jonckheere zat te schrijven. De Franciscusstraat waar eens de Oostendse rederijders verzamelden, en het Mijneplein met het stemmige Capucijnenkerkje waar Karel Van de Woestijne dikwijls toefde en waar de Engelse auteur William Beckford in 1780 vruchteloos de rust zocht die «swaggering Dutch skippers and mongrel smugglers» hem ontzegden. «In hope of some relief, I went to the Capuchin Church, a large solemn building, in search of silence and solitude : but here again I was disappointed».

In het hartje van deze typische volksbuurt slingert zich tussen wankele oude huizen de zo beruchte lange St. Franciscusstraat, «de Ciesje Franso-

stroate» — de achterdeur van de kaai — die Ary Sleeks de Kapellestraat van het Visserskwartier noemde. Waarschijnlijk was het wel de Franciscusstraat die Karel Jonckheere bedoelde toen hij schreef :

« Ze was een oude straat met smalle huizen en scheve schouwen met doorrookten kop, de zeewind kon er door de gaten suizen en als het vroor zaten er meeuwen op. De hoge gevels keken door de ruiten verveeld en flets, van luie armoe zuur, een oude visser leunde soms naar buiten en tuurde kwijlend naar zijn overbuur ».

(1)

Met pen of penseel hebben tientallen kunstenaars hier een stukje vissersleven of havenromantiek vastgelegd. Zó lang geleden is het niet dat Ensor op de kaai inspiratie kwam zoeken, dat Permeke in een havenkroegje zat te keuvelen met enkele vissers, dat Gustave Sorel in zijn kelderatelier van de Paulusstraat zijn typische donkere straten en huizen op doek bracht. Met zwierige tred zie ik nog Jan De Clerck in zijn zwarte capemantel en Rubenshoed door de Franciscusstraat trekken. In enkele van zijn schilderijen heeft hij het pittoreske van deze kleurrijke buurt voor eeuwig gevangen.

Het epos van de Vlaamse kapers «Flamands des Vagues» van Jan Van Dorp speelt zich gedeeltelijk in het Oostendse visserskwartier af en «Marées de Flandre» van Maurice Gauchez is een literair schilderij van hetzelfde nest. In de laatstgenoemde roman krijgen zowel de zo geliefde «Paster Pype» als de extravagante «Col en Manchetten» een belangrijke rol. Van Paster Pype, «Menhère Herrie», zei iemand «zijn hart was groot als een zee» en Gauchez schreef «Le brave Paster Pipe. Très populaire, vivant autrefois dans un bureau aménagé comme une cabine de navire et encombré de choses de la mer, cet ecclésiastique avait, durant près de vingt-cinq ans, été l'ami des pêcheurs Ostendais. La maigre figure d'ascète souriant, auréolée d'une chevelure blanc de neige, gardait aux yeux des anciens un charme et une séduction inaltérables».

(1) Karel Jonckheere : «De Straat» (fragment uit «Spiegel der Zee».

Bijna even populair was broeder Annobert die 27 jaar lang als leraar aan de Paster Pypeschool de vissers en de vissersjongens voorbereidde voor de examens van stuurman en «schipper ter visserij».

In de fantasie van Gaston Duribreux stappen «De laatste vissers» uit de Westhoek op een avond aan de Oostendse kaai aan wal. In de Schippersstraat zoeken ze vruchteloos logies voor de nacht. Ze bezoeken de cafés van 't visserskwartier en trekken tenslotte naar hun boot om te overnachten.

« Ze naderen den kaaihoek. Ondanks de rusteloze wenteling van het water zijn al de geluiden van het dok overfloerst en dof overstemd door het machtig gebruis van de zee, achter den dijkmuur. De vaartuigen die naast elkander gebonden liggen geven een indruk van stille verlatenheid».

Tijdens zijn verblijf in 1908 te Oostende zag de toneelschrijver Fernand Crommelynck, auteur van «Le Cocu Magnifique», de Oostendse vissers op zijn manier :

« Ici, dans les bassins, au port, les pêcheurs taciturnes descendaient dans les barques balancées. Lentement, minutieusement, ils suspendaient aux mâts les filets, vérifiaient le mouvement des cordages, s'apprêtaient au départ. Une petite lanterne rouge brillait au haut du mât. Le bois criait sous l'effort des voiles tendues, ouvertes comme des ailes».

(Le Carrillon, no 113, 14 augustus 1908)

Aan Karel van de Woestijne die in de nabijgelegen Hofstraat zijn verzenbundel «God aan Zee» schreef. kan deze wijk evenmin ontgaan zijn en op het Mijplein dichtte Daan Boens :

« De zee, het duin en een meeuw die vlucht...
We tellen voor niet veel ter wereld.
Een boot in de mist, wat liefde en een zucht,
Een klavier dat niemand getroost heeft ».

Verder van de kade, maar misschien nog dichterbij de ziel van de zeeman woonde Ferdinand Vercnocke, dichter van zee, duinen en... «vissers».

« Ze slenteren achteloos langs de kaai,
de handen log, de stappen traag en breed,
gewend aan 't schommelend dek.

Hun plunje, ruwe vlekken geel en rood
blikkert over 't luie water
feestelijk als felle vlaggen ;

maar hun gelaat is als de duinen,
ernstig, grauw en stormgekloven
en ruig begroeid ».

(Uit «Vissers» - «Beelden en zangen - Zeeland»
Steenlandt, Kortrijk)

« L'enfant terrible » van onze literatuur, Hugo Claus, logeerde in 1948 - 1949 enkele maanden op de bovenste verdieping van het «Hotel de Londres» tegenover de vissershaven, waar zijn bekende novelle «Het mes» het licht zag.

Een vaste klant in «het Kroegske» van kunstschilder Joris Houwen op het Pauluspleintje was de bohémien-dichter Marcel van Maele, die er na zijn terugkeer uit Korea een tweede thuis scheen gevonden te hebben. Soms kon men in de uiterlijk altijd vrolijke Marcel wel eens een eenzame ziel herkennen. Zijn dichtbundel «Rood en Groen», in 1957 in Oostende uitgegeven en geïllustreerd met monotypen van Houwen begint met een schrijnend vers

« Ik heb geen vlaggen om te zwaaien
slechts vijf splinters aan iedere hand ».

In dezelfde periode stond in de Paster Pypestraat een andere dichter aan de tapkast, Ludwig Alene.

Is het een toeval dat we in verband met één volkswijk zoveel namen kunnen noemen van min of meer bekende literatoren. Ik geloof het niet. Reeds eeuwen geleden waren hier «De Gezellen van de rederijkerskamer van Oostende-ter-Streep» bedrijvig.

« Zoo gebeurde het dat op een schoonen zondagachternoen van kortemaand, toen de sprotvangst over was, de schoolmeester en de koster van Sinte Pieter en Pauwel samen kwamen met den klerk van de oude costuymen (sekretaris) in een herberg, waarover nu de golven komen en gaan, en de kunstminnende gilde stichtten die dan gedoopt werd «Die van Maria Geboorte» onder kenspreuk «Die van Spa geleerde» (de gilde van dezen die maar spa, dat is laat, in hun leven zekere kennis vergaarden). (1)

De naam van de kamer is duidelijk wanneer we weten dat de meeste leden van de kamer vissers waren die al vroeg school met schip omwisselden. Het feit dat vele verzen «zo vet, zo middeleeuws scabreus» waren, zal wel geen privilege zijn van de «Oostendse» rederijkers. Hun lokaal was gedurende enkele jaren het «Schippershuis» in de St. Franciscusstraat waarvan de naam vervangen werd door «De Parnassusberg».

Hoeveel poëzie er ook uit het leven van de vissersbuurt gekristalliseerd werd, het leven zelf was niet altijd poëzie. «Les extrêmes se touchent». Ook hier. Dagen van de meest uitbundige vreugde volgden dikwijls op dagen van hoog oplaiende ruzies waarbij soms de Leuvense kachel op straat kwam. De mensen waren ongecompliceerde mensen en van niemand bleef er iets verborgen. Mijn huis

(1) De Badgast - 25 jan. 1936.

was jou huis. Met een zekere nostalgie denk ik terug aan diegene die de soms «rosse buurt» van het visserskwartier bevolkten. Ary Sleeks heeft één ervan onsterfelijk gemaakt in zijn «Oude Oostendse Volkstypes nl. «Sara van Swansels», de voordanser van de danszaal «Het Keuntje», die hij «de navel van de vismarkt» en de «ziel en het hart van de kaai» noemt.

Mij is het best bijgebleven het beeld van «Ema», de kaartlegster. «Ema Tzjèk» werd ze genoemd. Met haar fijn metalen brilletje en zwarte blinkende schort lag ze meestal uit het raam geleund.

'k Herinner me nog goed de zondagnamiddag wanneer mijn moeder zich door haar de kaarten liet leggen, waarschijnlijk wel om de buurvrouw een genoeg te doen. Wanneer men de geloofwaardigheid van haar kunst in vraag stelde, zei Emma dikwijls over haar klanten : «'t Zien zotten die no zotten kommen». Haar echtgenoot noemden wij «Menhère Charles». Hij was een gepensioneerde, een fiere oudstrijder die vooral bij het einde of begin van de maand met zijn Baskische muts en zijn half-open ogen als van een soezige kat op straat de postbode stond op te wachten.

Een van de oudste inwoners uit de buurt was Pito, een eigenaardig man uit mijn kindertijd. Pito was «paardeknecht» geweest en woonde in een krot in «Het Hovetje van Plaisance». Dit was een binnenpleintje dat men kon bereiken langs de «garre», de brede inrijpoort naast de «Nieuwe Zaal». Daar waren enkele kamertjes, waar vroeger arme vissers woonden. Later kwamen hier de vissersvrouwtjes met enkele emmers water hun wit-groen karretje schoonmaken om klaar te zijn voor het geduw en gedokker van de volgende dag. Pito's vaste attributen waren «klak en stok». Meestal kwam hij op zondagavond bij ons naast de kachel zitten en hij vertelde dan altijd hetzelfde verhaaltje van «Chamberlain en Hitler». Dit was terzelfdertijd een spelletje met een luciferdoos.

Eens werd hij op een zondagnamiddag door de ganse buurt gevierd, hij werd in een open koets aan de «Nieuwe Zaal» afgehaald en zo ging het van café naar café !

Er waren ook «Paul en Virginie», twee lustige gepensioneerde vrijgezellen die in een achterhuisje, de «Briek», woonden, achter het winkeltje van Pierre, de schoenlapper. Paul en Jef, zo was hun echte naam, leefden van dag op dag. Plezier was er voor hen in de kroegen tot het geld op was. Het gebeurde wel dat ze na het feestvieren schoorvoetend, Marietje, de vrouw van de schoenlapper, een briefje van twintig frank kwamen vragen voor een broodje.

Twee mensen die het leven aan de zonnige kant namen, die zonder complexen soms in onderbroek te voorschijn kwamen en die de ganse straat in een minimum van tijd door hun kwinkslagen tot een kermistent maakten.

Hun buurman was «Kuiper», een nogal eenzelvige man met snor en weelderige haardos die nogal eens door de straatjongens werd geplaagd en hen dan me zijn wandelstok achternazat. Zijn blinde vrouw was de zorg van iedereen, maar vooral van de «Grijze Zusters», die met een grenzeloze edelmoedigheid de nood lenigden waar ze konden.

De meest onvergetelijke dag in het leven van Kuiper en zijn vrouw was, zonder twijfel, toen ze hun huwelijksjubileum vierden, en daarenboven nog het bezoek kregen van Koning Boudewijn en Koningin Fabiola !

Wie er nooit ontbrak was natuurlijk «Zotten April». Meestal was het 's middags dat hij op zijn fiets aankwam om bij Adeliëntje (vroeger herberg «De Westhinder») een pintje te drinken. Ik kende zijn gezicht reeds van uit mijn kinderjaren toen hij kelner was in «'t Laiterietje», het huidige Koninnehof.

Als laatste strofe van haar lijflied «Lange Tjes» zong Irma Bubelinne met veel zelfironie :

Een makreel, Irma en zotten April.
In een makreel zitten graten.
En Irma leurt met platen,
maar zotten April is voor de chokolade !

Eigenlijk zie ik in mijn herinnering meer vrouwen vóór me dan mannen ; Lotje, Angèle, Madeleine, Irma..... en nog vele andere met meer pikante namen als «Stroentschorte» en «Lokketette». Georges Simenon beschreef één van hen in «Le Clan des Ostendais» : «Elle mettait volontiers les mains aux hanches, parlait d'une voix forte et souvent on l'entendais éclater d'un rire qui la secouait toute ».

Dat er meer vrouwen waren dan mannen hoeft eigenlijk niet te verwonderen wanneer men al die typische doodsprentjes in herinnering roept waarop een krans van vissers stond afgebeeld die een zeemansgraf hadden gekregen.

Op zomerdagen troeften al deze vissersvrouwtjes samen op de zonnigste plaats van de straat. De meesten hadden hun bak met naalden bij en waren hun visnet, hun «korre» aan het breien. Anderen zaten er gewoon als zonnekloppers bij. Dit was een beeld dat door fotojagers nooit werd gemist. In een zeer pittige toespraak ter gelegenheid van zijn 75ste verjaardag noemde James Ensor hen één voor één :

« Tjèmenes meinschen : ier is Lieze, ier is Fiksje, dôr is Mijeje, ier is Pietje, dôr is Kotje, ier is Vosje, dôr is Netje en Pietô, ier is Stiene en groot Lotje, en Kobe, dôr is nog Lèntje en Suzannetje, en ier is Wantje Krutje, mè Wansje en Wanne Tune, en Toria Gulle en Grietje Terrebut ».

(wordt voortgezet in volgend nummer)